

ARAB MANBALARIDA AXSIKENT TARIXINING YORITILISHI

Sohibjon Ummataliyev Hikmatali o'g'li

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi "Islom tarixi va manbashunosligi IRCICA" kafedrasida tayanch doktoranti

sohibjonummataliyev91@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Farg'ona vodiysida joylashgan qadimiy shaharlardan Axsikent yodgorligi haqida so'z yuritiladi. Al-Balozuriy (vaf. 892)ning "Futuh al-buldon", Istaxriy (850-957)ning "Masalik val-mamalik", Shamsiddin al-Muqaddasiy (947-990)ning "Ahsan at-taqosim fi ma'rifatil-aqolim", Ibn Xurdodbek (820- 912)ning "al-Masalik val-mamalik", Hudud al-olam, Yoqut al-Hamaviy (1179- 1229)ning Mu'jam al-buldon, Abu Ubaydulloh al-Idrisiy (1100-1165)ning "Nuzha al-mushtaq", Ibn Havqal (vaf. 976)ning "Surat ul-ard" kabi manbalarda shahar to'g'risida kelgan ma'lumotlar bayon qilindi. Shuningdek, XIX asr oxiri va XX asrda N.Veselovskiy, I.Kastane, M.Masson, Ya.G'ulomov, A.Anorboyev, Y.Qosimov, I.Ahrorov, A.Muhammadjonov kabi arxeologlar tomonidan Axsikentda olib borilgan tadqiqotlar va ularning natijalari manbalardagi ma'lumotlarga qanchalik muvofiqligitahlil qilindi.

Kalit so'zlar: Axsikent, Farg'ona, Al-Balozuriy, Istaxriy, Yoqut al-Hamaviy, manba, Sirdaryo, rabod.

Abstract: The article talks about the monument to Akhsikent, one of the ancient cities in the Fergana Valley. "Futuh al-buldon" by Al-Balozuri (d. 892), "Masalik val-mamalik" by Istakhri (850-957), "Ahsan at-taqosim fi ma'rifatil-aqolim" by Shamsiddin al-Muqaddasiy (947-990), "Al-Masalik val-mamalik" by Ibn Khurdodbek (820-912), Hudud al-alam, Mujam al-buldon by Yaqut al-Hamawi (1179-1229), "Nuzha al-Mushtaq" by Abu Ubaydullah al-Idrisi (1100-1165), "Surat al-Ard" by Ibn Hawqal (d. 976) narrated about information the city. Also, the researches carried out in Akhsikent by archeologists such as N.Veselovsky, I.Kastane, M.Masson, Ya.Gulamov, A.Anorboev, Y.Kasimov, I.Ahrorov, A.Mohammadjonov in the end of the XIX and XX centuries and their results how compatibility was analyzed.

Keywords: Akhsikent, Fergana, Al-Balozuri, Istakhri, Yaqut al-Hamawi, source, Syrdarya, rabod.

Аннотация: В статье рассказывается о памятнике Ахсикенту, одному из древних городов Ферганской долины. «Футух аль-бульдон» Аль-Балозури (ум. 892), «Масолик вал-мамалик» Истахри (850-957), «Ахсан ат-такасим фи ма'рифатил-акалим» Шамсиддина аль-Мукаддаси (947- 990), «Аль-Масалик валь-мамалик» Ибн Хурдодбека (820-912), Худуд аль-алам, Муджам аль-Бульдон Якута аль-Хамави (1179-1229), «Нуза аль-Муштак» Абу Убайдуллы аль-Идриси (1100-1165), «Сурат аль-Ард» Ибн Хаукаля (ум. 976) передал информацию о городе. Также исследования, проведенные в Ахсикенте

археологами Н. Веселовским, И. Кастане, М. Массоном, Я. Гуламовым, А. Анорбоевым, Ю. Касимовым, И. Ахроровым, А. Мохаммаджоновым в конце XIX в. XX века и их результаты как анализировалась совместимость.

Ключевые слова: Ахсикент, Фергана, Аль-Балозури, Истахри, Якут аль-Хами, источник, Сырдарья, раб.

KIRISH

So‘nggi yillarda respublikada turizm sohasini yanada rivojlantirish, turizm salohiyati yuqori bo‘lgan hududlarning o‘zaro bog‘liqligini ta‘minlash orqali turistlar sayohati uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, madaniy merosni muhofaza qilishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lgan Samarqand, Buxoro, Xorazm, Shosh, Ustrushona kabi mintaqalar, shahar va maskanlar tarixini qadimiy manbalar asosida o‘rganish turizm sohasini rivojlantirishga, hamda o‘zbek milliy davlatchiligi rivoji qanchalik qadimiy tarixga ega ekanligini ko‘rsatishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Arab tarixchi va geograflari o‘lka tarixi, davlat boshqaruvi va shaharlari haqida ko‘plab ma‘lumot bergan. IX asrda yozilgan al-Balozuriyning “Futuh al-buldon” asarida keltirilishicha, arablarning Farg‘ona vodiysiga kirib kelishi vaqti hijriy 86/milodiy 705 yil sifatida ko‘rsatiladi. O‘sha yili Qutayba ibn Muslim (669- 715)ning ukasi Solih ibn Muslim (vaf. 715) Farg‘onaning Koson, Urasht, va Xishkat kabi shaharlarini zabt etgan [1:590]. “Futuh al-buldon” Xishkat (خشكت) nomi bilan keltirilgan shahar Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumanida joylashgan Axsikent yodgorligi hisoblanadi. Istaxriy (850-957)ning “Masalik val-mamalik” [2:333, 335, 336, 347], Shamsiddin al-Muqaddasiy (947-990)ning “Ahsan at-taqosim fi ma‘rifatil-aqolim” [3:262], Ibn Xurdobek (820-912)ning “al-Masalik val-mamalik” [4:207, 208] va Hudud al-olam [8:9, 15, 30] kabi asarlarida shahar nomi Axsikat (اخشيكث) nomi bilan tilga olingan. Yoqut al-Hamaviy (1179-1229)ning Mu‘jam al-buldon [5:121], Abu Ubaydulloh al-Idrisiy (1100-1165)ning “Nuzha al-mushtoq” [6:507, 701, 706, 709, 711] asarida Axsikas (اخشيكث) shaklida kelgan. Ibn Havqalning “Surat ul-ard” asarida Axshikas (اخشيكث) deb atalgan [7:13,15, 78].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Al-Balozuriyning keltirilishicha, Xishkat shahri 705 yili Solih ibn Muslim va Nasr ibn Sayyor tomonidan fath etilgan. U Farg‘onaning qadimgi poytaxti edi [1:590]. Bu o‘rinda poytaxt ma‘nosida Madina (مدينة) so‘zi ishlatilgan. Mazkur so‘z o‘rta asr arab manbalarida ikki xil ma‘noda, “shahar” va “bosh shahar”, ya‘ni “poytaxt” ma‘nosida qo‘llanilgan. Ibn Xurdobek Movarounnahr shaharlari orasidagi masofani keltirib, Axsikat Farg‘ona poytaxti ekanligini shuningdek, u bilan Samarqand shahri o‘rtasidagi masofa o‘ttiz besh farsax¹ni tashkil etishini aytgan [4:207].

Axsikat Shosh daryosi²ning bo'yida, tekislikda joylashgan. Shahar bilan tog'lar orasidagi masofa taxminan yarim farsaxni tashkil qilgan. U daryodan shimolda joylashgan. Axsikat kuhandiz (shaharning ichki qismi) madina (shaharning tashqi qismi) va rabot qismidan iborat bo'lib, hukumat saroyi va qamoqxona kuhandizda, jome masjidi esa madinada joylashgan. Shahar binolari paxsadan qurilgan. Rabot qism devor bilan o'ralgan. Madinaning beshta darvozasi bo'lib, ular bob al-Bujayr, bob al-Marqasha, bob Koson, bob al-Jome va bob Raxoba deb atalgan. Shahar tashqarisidagi bog'lar va oqar suvli ariqlar 2 farsax masofaga qadar davom etgan. Shosh daryosidan kechib o'tilsa, shaharning qarshisida o'tloq yerlar va ko'plab yaylovlar, shuningdek, bir kunlik yo'l davomida qumloq yerlar bo'lgan [7:78,79].

Istaxriyga ko'ra, Shahar ichki va tashqi tarafdan alohida devor bilan o'ralgan [2:333]. Koson shahri Axsikatdan besh farsax shimolda joylashgan [2:346]. X asrda Farg'ona vodiysida 40 ta minora bo'lgan va ularning eng kattasi Axsikat minorasi hisoblangan [3:262]. Shahar tog' etagida joylashgan bo'lib, uning tog'larida kumush va oltin konlari ko'p bo'lgan [8:15].

"Nuzha al-mushtoq"da Axsikatga quyidagicha ta'rif beriladi: Axsikat devorlari baland, tevarak-atrofi ko'kalamzor, savdogarlari, taqvodor va e'tiqodli kishilari ko'p shahar. Unda barcha yaxshiliklar va baraka jamlangan. Bu shaharning devorlari rabodda joylashgan. Rabod va shahriston mustahkam devor bilan o'ralgan. Oqar suvning ko'pligi sababli shaharning bir necha mavzellarida bog'-u bo'stonlarni uchratish mumkin [6:507]. Axsikatda qasr va chiroyli masjid bor. Uning suvi chuchuk va bog'-rog'lari ko'p. Aytishlaricha, shaharni Kisro Anushervon qurdirgan va har bir shahar aholisidan bittadan xonadonni ko'chirib, ularga uy qurib bergan [6:701].

Yoqut al-Hamaviy Mu'jam al-buldonda aytadi: "Movarounnahr shaharlaridan bo'lgan Axsikat Farg'ona viloyatining bosh shahri bo'lib, Shosh daryosining bo'yidagi pasttekislikda joylashgan. Daryoning shimolidagi tog' bilan shahar o'rtasidagi masofa taxminan bir farsaxni tashkil etgan. Axsikatda Kuhandiz ya'ni qal'a mavjud bo'lib, uning tevarak atrofida mahallalar joylashgan. Shahardagi uylar loydan qurilgan. Shahristonning to'rtta darvozasi bor. Shahristonda ham Rabodda ham anhorlar va hovuzlar ko'p. Anhorlar uzunligi bir farsaxdan oshmaydi. Axsikat Movarounnahrning eng go'zal maskanlaridan biridir. U to'rtinchi iqlimda joylashgan" [5:121].

Yoqut al-Hamaviy axsikatlik olimlardan ayrimlarini keltiradi. Ulardan biri Abul-Vafo Muhammad ibn Muhammad al-Axsikatiy (vaf. 1126) bo'lib, tarix va lug'at ilmlarida peshqadam olim bo'lgan. Abul-Vafoning ukasi Abu Rashod Ahmad ibn Muhammad ham adib va shoir bo'lgan. Ular umrining oxirida Marvda yashagan va o'sha yerda vafot etgan. Abu Rashod Ahmad ibn Muhammad o'z she'rlarida tug'ilgan shahri Axsikatni quyidagicha ta'riflaydi:

"Erimning tuprog'i Alloh yaratgan joylarning hech biriga teng kelmaydi. Albatta Axsikat men uchun qadrli ona kabidir, garchi dunyoga keltirmagan bo'lsa-da" [5:122].

Tarixiy manbalarda kelgan ma'lumotlar bir-birini to'ldiradi. Ularning aksarida Axsikat shahrining Sirdaryo bo'yida joylashganligi, arki, madina qismi va raboti, ularning devor bilan o'ralganligi kabi ma'lumotlar takrorlangan.

Manbalarda Axsikat deb atalgan qadimiy shaharning arxeologik jihatdan o'rganilishi 1885 yildan boshlangan. Dastlab, Peterburg universitetining professori, taniqli arxeolog va sharqshunos N.Veselovskiy ish olib borgan. 1913 yilda I.Kastane tomonidan navbatdagi qazishma va tadqiq ishlari o'tkazildi. 1939 yilda Katta Farg'ona kanali qurilishi davrida professor M.Masson bu yerda arxeologik razvedka ishlari bilan shug'ullandi. 1960 yildan esa O'zbekiston Fanlar akademiyasining akademigi Yahyo G'ulomov boshchiligida mutaxassislar Axsikentda arxeologik qazishma ishlarini amalga oshirishdi. Keyinchalik esa "Farg'ona Afrosiyobi" nomini olgan Axsikentda arxeologlar I.Ahrorov, A.Anorboyev va Y.Qosimovlar tomonidan XX asr 70-yillaridan boshlab olib borilgan qazishmalar natijasida muhim ilmiy qimmatga ega bo'lgan ma'lumotlar qo'lga kiritiladi [10].

Y.G'ulomov boshchiligida 1960 yildan olib borilgan arxeologik tadqiqotlar natijasida Axsikent miloddan avvalgi III-II asrlarga taalluqli ekanligi aniqlangan. Shahristonning janubi-sharqiy qismida olib borilgan qazishlar natijasida u yerdan naqshli, to'rtburchak "Davan tipi"ga mansub sopol buyumlar topilgan. Shahristonning quyi qatlamlari miloddan avvalgi III-II asrlarga taalluqli ekanligi qadimshunos olimlar t.f.n I. Ahrorov va A. Anorboyevlarning tadqiqotlari natijasida aniqlangan. Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asarida "Axxi suvi Kosondan kelur" deb ko'rsatilgan [9:63]. Tadqiqotlar vaqtida haqiqatan ham Axsikentga Kosonsoydan yer osti orqali ichimlik suvi olib kelinganligi aniqlandi. 1970-1980 yillarda arxeolog va tarixchi olimlar marhum Y.Qosimov, I.Ahrorov, A. Muhammadjonovlarning say-harakatlari bilan Axsikent suv yo'lini topish va qazish ishlari natijasida g'oyat pishiq g'ishtdan tunnel usulida qurilgan irrigasion inshootning noyob namunalari topilgan.

XULOSA

"Axsikent" arxeologiya ob'ekti merosini muhofaza qilish va tadqiq etish direksiyasi direktori, tarix fanlari nomzodi, dotsent Tohirjon Qozoqovning aytishicha, ushbu maskan ko'p yillardan buyon 1221 yildagi mo'g'ullar bosqini natijasida vayrona qilingan deb kelinar edi. Biroq shahar oradan 400 yil o'tib, 1621 yilgi kuchli zilzila natijasida vayron bo'lgani oydinlashdi. Ayni paytda ushbu maskanni qaytadan tiriltirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 16 oktyabrdagi "Namangan viloyatining To'raqo'rg'on tumanida "Axsikent" arxeologiya merosi ob'ektini muhofaza qilish va tadqiq etish yodgorlik majmuasini tashkil etish to'g'risida" №831-Qarori qabul qilindi [11].

Xulosa qilib aytganda, arxeologik tadqiqotlar tarixiy manbalarda kelgan ma'lumotlarni nechog'li ishonchli ekanligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, arxeologik tadqiqotlar aniqlashtira olmaydigan tarixiy haqiqatlar manbalardagi ma'lumotlar asosida oydinlashadi. Yurtimiz hududida joylashgan mintaqa va shaharlar tarixi har

ikki masdar yordamida o'rganilsa, ilmiy jamoatchilikka taqdim qilinayotgan ma'lumotlarning ishonchlik darajasi ortib boradi.

REFERENCES

1. Аҳмад ибн Яҳё ал-Балазурий. Футуҳ ал-булдон. – Байрут: Муассаса ал-маориф, 1987.
2. Истахрий. Масолик ал-мамолик. – Лейдин: Матбаа Брайл, 1870.
3. Ал-Муқаддасий. Аҳсан ат-тақосим фи маърифатил-ақолим.– Қохира: Мактаба мадбулий, 1991.
4. Ибн Хурдодбек. Ал-масалик вал-мамалик. – Лейден: Матбаа брайл, 1889. Худуд ал-олам. Форс тилидан таржима, сўз боши, изоҳлар ва жой номлари кўрсаткичи муаллифи Омонулла Бўриев. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008.
5. Ёқут ал-Ҳамавий. Муъжам ал-булдон, I жуз. – Байрут: Дару садир, 1977.
6. Ал-Идрисий. Нузха ал-муштоқ фи ифтироқ ал-офоқ. – Қохира: Мактаба асақофати вад-дийнийя, 2002.
7. Amanullaev, A. (2022). SPECIFIC FACTORS OF COMPREHENSIVE STUDY AND ANALYSIS OF THE HISTORY AND CULTURE OF THE UZBEK PEOPLE. ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 1-4.
8. Amanullaev, A. A. (2022). CURRENT ISSUES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS. ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(03), 1-3.
9. Абдимуминова, Д. А., & Амануллаев, А. А. (2018). Использование традиций этики" устоз-шогирд"(мастер и ученик) на занятиях прикладного искусства. NovaInfo. Ru, 2(85), 203-206.
10. Abdumo'minovich, A. A. (2023). QADIMDA USTALARNING SHOGIRD TAYYORLASHDA O'ZIGA XOS MILLIY ANANAVIY ASOSLARI. Journal of Universal Science Research, 1(5), 1440-1447.
11. ABDUMO'MINOVICH, A. A. (2023). BO'LG'USI TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA HOZIRGI DAVR DOLZARB MASALALARI. Journal of Universal Science Research, 1(5), 1423-1429.
12. Sodiq, AM (2022). TASVIRIY SAN'AT ASARLARIDA KOPOZITsiyaNING BADDIY QIMMATINI TAHLIL VA TASHRIB BERA VA O'QUVCHILARNING BADDIY Idrok HAQIDAGI BILIMLARINI OSHIRISH. XALQARO JURNALI IJTIMOIIY FAN VA INTERDISPLINAR RESEARCH ISSN: 2277-3630 Ta'sir faktori: 7.429 , 11 (03), 149-151.
13. Sodiq, A. M. (2023). BOLAJAK TASVIRIY SANAT OQITUVCHILARIDA BADIY-IJODIY MAHORATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MANZARA JANRIDAN FOYDALANISH USULLARI. Journal of Universal Science Research, 1(5), 1430-1439.
14. Muhammad, A. (2022). PECULIARITIES OF THE SCIENTIFIC STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN COMPOSITION AND COLOR IN THE GENRE OF LANDSCAPE. ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 5-8.

15. Abdumo, M. A. O. G. L. (2022). Ochiq havoda insonlarni turli xolatlaridan tasvirlar bajarish texnologiyalari. *Science and Education*, 3(9), 474-480.
16. Abdumo'Minova, D. A. Q. (2022). Talabalarga tasviriy san'atdan mashg'ulotlarni tashkil etishda qalamtasvirning nazariy qonunlardan foydalanish. *Science and Education*, 3(9), 467-473.
17. Dildora, A. (2022). TRAINING OF PROFESSIONALS WITH POSITIVE HUMAN QUALITIES IN THE LESSONS OF FINE AND APPLIED ARTS IN THE EDUCATION OF THE MODERN SPIRIT. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(03), 152-154.
18. Dildora, A. (2022). THE EMERGENCE OF SOME MODERN PROBLEMS IN THE FIELD OF ARCHITECTURE IN THE MODERN CONSTRUCTION OF ANCIENT CITIES RICH IN HISTORICAL MONUMENTS AND RELICS. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(02), 9-11.
19. Қизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.
20. Абдумуминов, М. А. Ў. (2022). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ИЗУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ СОВРЕМЕННЫХ УЗБЕКСКИХ ХУДОЖНИКОВ-ЖИВОПИСЦЕВ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(2).
21. Sadiq, A. M. (2024). STUDYING THE STAGES OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE LANDSCAPE GENRE AND ITS IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF THE ARTISTIC AND CREATIVE SKILLS OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 28-32.
22. Abdinabi, A. (2024). THE COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE WORKS OF ARTISTS WHO CREATED STILL LIFE IN PAINTING IS THEIR SCIENTIFIC ANALYSIS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 17-21.
23. Қизи, А. Д. А. (2023). РАЗРАБОТКА ТЕХНОЛОГИЙ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1(4), 201-203.
24. Dildora, A. (2024). TEACHING COMPOSITION TO STUDENTS IN FINE ART EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND DEVELOPING ARTISTIC AND CREATIVE THINKING AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 18(01), 22-27.

25. Ubaydullayev, M. A. (2023). DEVELOPMENT AND POPULARIZATION OF METHODS OF TEACHING STUDENTS OF THE DIRECTION OF FINE ARTS THROUGH INFORMATION TECHNOLOGY. Евразийский журнал академических исследований, 3(2), 166-169.
26. Убайдуллаев, М. А. (2022). ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЗАРУБЕЖНОЙ ПЕДАГОГИКИ. Science and innovation, 1(JSSR), 177-182.
27. Pulatov, D., & Ubaydullaev, M. (2023). FORMATION OF NEW CREATIVE DIRECTIONS IN MODERN FINE ART OF UZBEKISTAN. Solution of social problems in management and economy, 2(2), 34-39.
28. Saymamutovich, P. D., & Akhmadjonovich, U. M. (2023). THE END OF THE 20TH CENTURY THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY UZBEKISTAN MAGNIFICENT SCULPTURE. Open Access Repository, 4(2), 102-107.
29. Убайдуллаев, М. А. (2022). КОМПОЗИЦИЯ АСОСЛАРИНИНГ ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ҚУЛЛАНИЛИШИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(12), 329-332.
30. Baymetov, B. B., & Sharipjonov, M. S. O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(08), 261-267.
31. Baymetov, B., & Sharipjonov, M. (2021). OLIY PEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA INSON QIYOFASINI AMALIY TASVIRLASH JARAYONIDA IJODIY KOMPYUTYENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. Academic Research in Educational Sciences, 2(3), 1066-1070.
32. Boltaboyevich, B. B., & Shokirjonugli, S. M. (2020). Formation of creative competences of the fine art future teachers describing geometrical forms (on sample of pencil drawing lessons). ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(5), 1996-2001.
33. Байметов, Б., & Шарипжонов, М. (2020). ОЛИЙ ПЕДАГОГИК ТАЪЛИМДА ТАЛАБАЛАР ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИНДИВИДУАЛ ТАЪЛИМ БЕРИШ МЕТОДИКАСИ (ҚАЛАМТАСВИР МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, (4), 357-363.
34. Байметов, Б. Б., & Шарипжонов, М. Ш. (2020). ТАСВИРИЙ САНЪАТДАН МАЛАКАЛИ ПЕДАГОГ КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШДА НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРНИНГ УЙҒУНЛИГИ. ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ, (SI-2№ 3).
35. Sharipjonov, M. S. O. G. L. (2021). OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TECHNOLOGIYALARI. Science and Education, 2(2), 435-443.
36. Шарипжонов, М. Ш. (2020). Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчисининг касбий маҳоратларини такомиллаштиришда амалий машғулотларни ташкил этиш методикаси. Молодой ученый, (43), 351-353.
37. Шарипжонов, М., & Икромова, М. Д. (2018). TASVIRIY SAN'ATDA ANIMALIZM JANRI. Научное знание современности, (5), 94-96.

38. oglu Sharipjonov, M. S. OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI.
39. G'ulomovich, J. B. (2022). QALAMTASVIRNING OZIGA XOS TARIXIY TARAQQIYOT YOLI. PEDAGOGS jurnali, 5(1), 304-309.
40. Жаббаров, Б. Ф. (2021). ОДАМ МУСКУЛЛАРИ ТАСВИРИНИ ИШЛАШДА ГИПС МОДЕЛНИНГ АҲАМИЯТИ. Academic research in educational sciences, 2(2), 509-512.
41. Жаббаров, Б. Г. (2017). Место национальных особенностей и семьи в эстетическом воспитании молодёжи. Евразийский научный журнал, (11), 76-77.
42. Sharipjonov, M. S. O. G. L. (2021). OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI. Science and Education, 2(2), 435-443.
43. oglu Sharipjonov, M. S. OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI.
44. Байметов, Б. Б., & Шарипжонов, М. Ш. (2020). Тасвирий санъатдан малакали педагог кадрлар тайёрлашда назарий ва амалий машғулотларнинг уйғунлиги. ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ, (SI-2№ 3).
45. Shokirjon o'g'li, S. M. (2022). O 'ZBEK VA HORIJY MANZARACHI RASSOMLARNING MAVZULI KOMPOZITSIYA YARATISHDA RANG KOLORITLARIDAN FOYDALANISH. Journal of new century innovations, 17(1), 126-130.
46. Baymetov, B. B., & Sharipjonov, M. S. O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(08), 261-267.